

Pogled prek velike luže v domače loge

Witold Gombrowicz: *Trans-Atlantik*,
Cankarjeva založba, 1998, prevod
in spremna beseda Niko Jež

Leta 1947 se je Witold Gombrowicz – najbrž ne prvič v življenju – odločil, da bo slaven pisatelj. Naveličal se je bede, v kateri je, potem ko ga je izbruh druge svetovne vojne po naključju zašel v Argentini, živel sedem let, naveličal se je uradniške službe, ki ga je sicer rešila iz revščine, a ga je hkrati uklenila, hotel se je vrniti v Evropo, če se že ni mogel na Poljsko. Odločitev, da bo zaslovel s pisanjem, ni bila iz trte zvita: pred vojno so v domovini njegova mladostna dela, predvsem roman *Ferdydurke*, naletela na precejšnjo pozornost.

Na kakšno bralstvo je lahko računal? Na poljsko v domovini, za železno zaveso prav gotovo ne. Ostala sta mu torej poljska emigracija in argentinski bralci. Slednjim je namenil pravkar nastala španska prevoda *Ferdydurke* in drame *Poroka*, ki jo je s pomočjo prijateljev prevedel tudi v francoščino. V teh okoliščinah je začel pisati roman *Trans-Atlantik* in dokazal, da se ni imel navade prilagajati tržišču, saj je delo vse prej kot lahko berljivo in razumljivo, kaj šele prevedljivo, po vrhu pa močno provokativno, tako da si je z njim med poljskimi emigranti nakopal številne zamere.

Zgodba *Trans-Atlantika* je zelo preprosta in – kot je za Gombrowiczeva dela značilno – v romanu ni najpomembnejša. Witold Gombrowicz, kot

je poimenoval svojega junaka in pripovedovalca, je skupaj s skupino rojakov po naključju tik pred izbruhom vojne priplul v Buenos Aires. Ob novice o nemškem napadu na Poljsko se ni pridružil rojakom, ki so odpluli v Anglijo, temveč je ostal v Argentini. (Tu nekje se konča zveza z dogodki, ki jih je doživel tisti resnični Witold Gombrowicz.) Ko išče možnosti zaslužka, spozna poljske diplomate in argentinske Poljake, prek njih pa brezmejno bogatega homoseksualca Gonzala, ki se je zaljubil v poljskega mladeniča Ignaca, sina častitljivega majorja Tomasa. Ko že vse kaže, da bo Tomaszeva odločenost braniti sinovo čast pripeljala do prelivanja krvi, nenadoma izbruhne nesmiselni smeh, s katerim se roman konča.

Za kaj torej v delu gre, če je zgodba njegova manj pomembna sestavina? Če za začetek pogledamo, kot je pri Gombrowiczevih delih v navadi, kaj je o romanu povedal sam avtor, preberemo, da je hotel braniti Poljaka pred Poljsko. Pri tem je mislil ne toliko na poljsko državo, ki je bila v tistem trenutku ljudska republika, kolikor na poljstvo, kakršno se je izoblikovalo v 19. stoletju, ko so si poljsko etnično ozemlje številnim vstajam navkljub še vedno delili trije imperiji. Med njegovimi avtorji je treba na prvem mestu omeniti Adama Mickiewicza, nespregljiv pa je tudi prispevek Henryka Sienkiewicza. Ta model poljstva je Gombrowicz parodiral s pomočjo karikature življenja, mentalnosti in jezika poljske baročne šlahte. Od tod jezikovna stilizacija, od tod vzorci obnašanja poljskih diplomatov in emigrantov, njihove patriotične prireditve, prepiri,

zarote, lovi itd. Tudi zgradbeno je delo parodija del omenjenih velikanov poljske književnosti, predvsem Mickiewiczovega nacionalnega epa *Gospod Tadej* in Sienkiewiczovih romanov, oprti na poljski zgodovini. *Trans-Atlantik* torej ne pomeni toliko ladje kolikor avtorjev pogled prek velike luže v domače loge in gaje. In tako se je Gombrowicz »na tej ladji vrnil na Poljsko«, kot je prevajalec Niko Jež naslovil svojo spremno besedo, v kateri podrobneje pojasnjuje zgradbo, pomen, okoliščine nastanka in mesto *Trans-Atlantika* v avtorjevem opusu.

Ko sem pred časom bral roman v izvirniku, sem bil nad njim zelo navdušen, spraševal pa sem se, ali bi se ga sploh dalo prevesti v slovenščino. Problem je namreč v tem, da je v njem parodiran jezik poljskega baroka, ki je Poljakom popolnoma razumljiv, saj je nanj oprl svojo jezikovno arhaizacijo tudi Sienkiewicz, ki je na Poljskem najbrž še vedno najbolj bran avtor. Ob vsem spoštovanju, ki ga čutim do Janeza Svetokriškega in njegovih sodobnikov, menim, da pri nas podobne tradicije nimamo. Postavlja pa se seveda tudi vprašanje, ali je sploh mogoče prevesti parodijo na neko nacionalno pripovedno strukturo. Spomladi sem enega osrednjih gombrowiczologov Jerzyja Jarzębskega vprašal, ali obstaja dober prevod tega romana. (Tako kot druga Gombrowiczova dela je preveden v vse jezike, ki kaj dajo nase.) Seveda mi je odgovoril, da ni kompetenten za tovrstne ocene, ampak med vrsticami sem lahko razbral, da bržkone ne.

Prevajalec Niko Jež se je torej znašel pred izjemno težko nalogo: ker ustrezne tradicije v slovenski književnosti

nimamo, je moral za prevod iznajti jezik, ki je popolnoma sodoben in zelo arhaičen hkrati. V ta namen je, kot mi je izdal, saj je, priznam, moj prijatelj, prebiral predvsem Svetokriškega, zgodnjega Levstika ter Kmetijske in rokodelske novice. Rezultat: sijajen prevod. Kljub temu pa prve kritike nad slovenskim *Trans-Atlantikom* niso bile ravno navdušene. Je problem v tem, da je knjiga preveč poljska? Ali pa gre za to, da nam nudi zdravilo za ceneno in patetično domoljubje, mi pa smo se te bolezni ravnokar znebili in smo prepričani, da se nas ne bo nikoli več lotila, knjiga pa bi bila pred nekaj leti sprejeta popolnoma drugače?

Mladen Pavičić

»Velika nenasitna riba«

Feri Lainšček: *Petelinji zajtrk*
Pomurska založba, 1999

Petelinji zajtrk sicer ni ena tistih knjig, ki bi popolno učinkovale le, če poznamo veliki tekst, ki je pred njimi in ki ga ponavljajo, nadaljujejo in nadgrajujejo, a kdor je kdaj bral Steinbeckovi tragikomični epopeji boemskemu lumpenproletarstvu, *Polentarsko polico* (Tortilla Flat) in *Ulico ribjih konzerv* (Cannery Row), se bo ob branju najnovejšega Lainščkovega romana zanesljivo spomnil nanju. Res pa bo hitro tudi videl, da je ob podobnostih vsaj toliko zelo bistvenih razlik in da je drugačna celo osnovna avtorska orientacija, njegovo gledišče in vrednotenje.